

ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียตามทัศนะของสุนทร ณ รังษี
A COMMON CHARACTERISTIC OF INDIAN PHILOSOPHY
BASED ON SUNTON NA RANSI

ดร.สฤกษ์ แพงทรัพย์

Dr.Saris Phaengsrapp

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว

Dr.Pravech Vathakaew

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต มวก.

บทนำ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี ถือว่าเป็นศิษย์ มจร รุ่นแรกๆ ที่ไปศึกษาปริญญาโทและเอก ด้านปรัชญา ศาสนา ณ มหาวิทยาลัยบามารัส อินเดีย เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย และถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ที่ถ่ายทอดปรัชญาอินเดียให้แก่ผู้เขียน จึงอยากเผยแพร่คลังความรู้ของอาจารย์ให้นักปรัชญารุ่นใหม่ได้ระลึกถึงแม้ว่าท่านจากไปแล้วก็ตาม ดังที่อาจารย์เคยสอนเอาไว้ซึ่งจะนำมาสรุปเป็นลำดับไป

คำว่า ปรัชญาอินเดีย หมายถึงระบบความคิดทางปรัชญาทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศอินเดีย ไม่ว่าจะมียุคในสมัยโบราณ หรือว่าสมัยใหม่ ทั้งที่มีสายมาจากอินเดีย และมีไฮอินเดีย ที่นับถือพระเจ้า และไม่นับถือพระเจ้า ทำนองเดียวกันกับเมื่อเราพูดถึงปรัชญาจีน ปรัชญาญี่ปุ่น ปรัชญาตะวันตก ก็จะต้องรวม

ทั้งหมด ไม่จำเพาะเจาะจงเอาเพียงสำนักใดสำนักหนึ่ง

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นคัมภีร์สำคัญ ๆ อย่างพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาทั่วไป ได้กล่าวถึงระบบความคิดทางปรัชญาของอินเดียไว้มากมายหลายสำนัก หลายลัทธิ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยพัฒนาการทางปรัชญา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในดินแดนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาอินเดีย เป็นปรัชญาที่มีเสน่ห์ เป็นปรัชญาที่เน้นคุณค่าของชีวิต และจิตวิญญาณ มีความลุ่มลึก และละเอียดลออ ไม่แข็งกระด้างไปด้วยข้ออ้างและเหตุผลเหมือนอย่างปรัชญาตะวันตก เพราะปรัชญาอินเดียเน้น ส่วนใหญ่เป็นปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความจริง และความหลุดพ้น ไม่ใช่มุ่งแสวงหาความรู้เพียงเพื่อตอบสนองความสงสัยใคร่รู้ทางพุทธิปรัชญาอย่างเดียว เหตุนี้ปรากฏศัพท์คำว่า ปรัชญา ในบริบทของ

ชาวตะวันตก กับอินเดียจึงมีความแตกต่างกัน

ตะวันตกมองปรัชญาเป็นกิจกรรมของการแสวงหาความรู้ รากฐานของศัพท์ปรัชญาจึงมุ่งเน้นไปที่เรื่องการแสวงหาความรู้ เครื่องมือสำคัญในการใช้แสวงหาความรู้จึงอยู่ที่ข้อมูลทางผัสสะ และชุดข้ออ้างเหตุผลสำเร็จรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง

ขณะที่ปรัชญาอินเดียมองปรัชญาเป็นเรื่องของการแสวงหาความจริง ความจริงที่ได้จากการแสวงหาจึงถือเป็นความรู้อันประเสริฐ เพราะเป็นความรู้ที่ทำให้มนุษย์ค้นพบตนเอง และอยู่เหนือพันธนาการทั้งปวง เป็นความรู้ที่จะทำให้มนุษย์เป็นอิสระ เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง ข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่มาจากประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของคนที่อยู่ในกลุ่มนักบวช ซึ่งเรียกกันในครั้งนั้นว่า สันยาสี และวณปรสธ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่ปล่อยวางชีวิตแบบโลก ๆ แล้ว เหตุดังกล่าวนี้ จึงมักเรียกปรัชญาอินเดียว่า สมณธรรม หรือ พราหมณธรรม ขณะที่นักปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่เป็นนักคิด นักวิชาการ นักการศึกษา ซึ่งดำเนินชีวิตและกิจกรรมแบบปกติโลกๆ

สรุป: ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียทั้งโบราณและร่วมสมัย

ข้อความทั่วไป

กระแสแห่งความคิดทางปรัชญาในโลกนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ สายใหญ่ คือ กระแสแห่งความคิดทางปรัชญาตะวันตก และกระแสแห่งความคิดทางปรัชญาตะวันออก สำหรับกระแสแห่งความคิดทางปรัชญาของตะวันออกนั้น อาจแบ่งออกเป็นสายย่อย ๒ สาย คือ กระแสแห่งปรัชญาของอินเดียและกระแสแห่งปรัชญาของจีน

กระแสแห่งปรัชญาของอินเดียนับว่าเป็นสายใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ในซีกโลกตะวันออกเป็นอย่างมาก แม้แต่ในประเทศจีน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของกระแสปรัชญาตะวันออกสายหนึ่ง กระแสแห่งปรัชญาอินเดียก็ยังแผ่อิทธิพลเข้าไปถึงในรูปของพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา

การเรียนรู้ปรัชญา ถ้าไม่ได้เรียนรู้ปรัชญาตะวันออกด้วย ย่อมไม่เชื่อว่ามีความรู้ด้านปรัชญาครบถ้วน ฉะนั้นการเรียนรู้ปรัชญาตะวันออก ถ้าไม่ได้เรียนรู้ปรัชญาอินเดียด้วย ย่อมไม่เชื่อว่ามีความรู้ด้านปรัชญาตะวันออกที่ครบถ้วน ฉะนั้น (สุนทร ฤ รังษี, ๒๕๒๑ : ๑๓๒)

ส่วนใหญ่แล้วมหาวิทยาลัยในประเทศตะวันตก การเรียนการสอน และภาควิชาปรัชญาจะมุ่งศึกษาเฉพาะวิถีคิดและแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก (แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นในหลายๆที่) ดังนั้นการใช้คำว่า “ปรัชญา” ในแวดวงวิชาการตะวันตก มักหมายถึงแนวคิดทางปรัชญาที่มี

รากฐานมาจากกรีกโบราณ และปรัชญา ตะวันออกมักถูกมองข้าม

คำว่า ปรัชญาตะวันออก มีความหมายกว้างๆ ครอบคลุมถึงแนวคิดทางปรัชญาของ “ตะวันออก” กล่าวคือ ทางเอเชีย ที่รวมถึงจีน อินเดีย ญี่ปุ่น และพื้นที่ทั่วไป ยกเว้นแนวคิดที่เป็น ศาสนายิว คริสต์ และอิสลาม

อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงระหว่าง “ตะวันออกและตะวันตก” ในปัจจุบันนี้ ช่วยลดช่องว่างทางวัฒนธรรม ดังกล่าวไปได้มาก ต้องเข้าใจก่อนว่า รากฐานของ ปรัชญาตะวันออก รากฐานของ พุทธศาสนา ศาสนาตะวันออก อื่นๆ ก็คือ อยู่ร่วมกับบรรพชนชาติ

ตรงกันข้ามกับรากฐานเบื้องต้นของ ปรัชญาตะวันตก ที่มุ่งหมาย ดัดแปลงธรรมชาติ เอาชนะธรรมชาติ ที่สุดท้ายแล้วไม่ชนะ และกำลังเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดขนานใหญ่ในหมู่ ประชาชนมุ่งไปสู่ กฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการ ดำรงชีวิต ซึ่งก็คือรากฐานปรัชญา ตะวันออก เกิด Green Politics, Ecologist Politics กันจนเป็น กระแสใหญ่ (สนิท สีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๗๕)

แต่คนตะวันออกจำนวนหนึ่งในบ้านเรากลับยัง หลับไหลไม่ได้สติ ตกเป็น ทาส ของกระบวนการ โฆษณาชวนเชื่อ อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน โทรทัศน์ หรือ กล่าวให้ชัดเจนว่า ระบบโทรทัศน์ไทยยุค เป็น บริษัทยุค ทะเบียวน ในตลาด หลักทรัพย์ เป็นหนึ่งใน ผู้ต้องหา ลำดับ

ต้น ๆ ได้กล่าวมาแล้วว่า ความคิดปรัชญา เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์ อยากรู้อยากเห็นในสภาพที่เป็นอยู่ใน ขณะนั้น แต่ยังจัดเป็นวิชาปรัชญาที่ แน่นนอนไม่ได้ เพราะไม่มีหลักฐานที่ อ้างอิงพอเพียงตามที่กล่าว เนื่องจากไม่มีการบันทึกเอาไว้ด้วยสัญลักษณ์ใดๆ

แต่หลักฐานแรกที่ค้นพบได้ เกี่ยวกับความคิดปรัชญาที่จัดเป็นวิชา ปรัชญาได้นั้น ก็คือ ทางตะวันออก ได้แก่ หลักฐานที่บันทึกเป็นครั้งแรกของวิชา ปรัชญา คือ ตำราพระเวท (๓,๐๐๐ ปี มาแล้ว) และไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าใคร เป็นผู้เรียบเรียง แต่คงใช้วิธีเล่าสืบทอดกัน มาหลายชั่วอายุคน (อดิศักดิ์ ทองบุญ, ๒๕๓๓ : ๑๐๔)

ทางตะวันตก ได้แก่ หลักฐานที่ ก่อให้เกิดวิชาปรัชญาขึ้น ได้แก่ คำสอน ของธาลีส ซึ่งเป็นนักปรัชญาคนแรกของ กรีกและทางตะวันตก ซึ่งเป็นที่ยอมรับ กันว่าเป็นบิดาของวิชาปรัชญาตะวันตก

ในวัฒนธรรมตะวันตก คำว่า ปรัชญาตะวันออก มีความหมายกว้างๆ ครอบคลุมถึงแนวคิดทางปรัชญาของ “ตะวันออก” คือทางเอเชีย ที่รวมถึงจีน อินเดีย ญี่ปุ่น และพื้นที่ทั่วไป แต่ก็มี ข้อสังเกตว่า ทำไม่ไม่ศึกษาหรือหลักสูตร ในตะวันออกที่เกี่ยวกับ :

- ศาสนา/ปรัชญายิว
- ศาสนา/ปรัชญาคริสต์
- ศาสนา/ปรัชญาอิสลาม

ความหมายของปรัชญาอินเดีย

“ปรัชญาอินเดีย” มิได้หมายถึงปรัชญาอินเดีย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง คำว่า “ปรัชญาอินเดีย” หมายถึงปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดียหรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสดาและนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดียเช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้น นี้ก็คือ ความหมายที่ถูกต้องของ “ปรัชญาอินเดีย”

ระบบต่างๆ แห่งปรัชญาอินเดียตามวิธีที่ปฏิบัติกันมาในการจัดแบ่งระบบต่างๆ ของปรัชญาอินเดียนั้น ถือเอาลักษณะกว้างๆ โดยอาศัยความขัดแย้งกันเป็นสำคัญ โดยวิธีดังกล่าวนี้ ปรัชญาอินเดียจึงแบ่งออกเป็นระบบหรือสายใหญ่ๆ ๒ สาย คือ สายที่เรียกว่า อาสติกะ (Orthodox) และที่เรียกว่า นาสติกะ (Heterodox)

สายอัสติกะ มีระบบปรัชญาที่สำคัญที่เรียกว่าระบบทั้งหกแห่งปรัชญาอินเดียได้แก่ นยายะ ไวเศษิกะ สางขยะ โยคะ มีมามสา เวทานตะ

การที่ปรัชญาทั้งหกระบบนี้ได้ชื่อว่าสายอัสติกะนั้น มิใช่เพราะว่าระบบทั้งหกนี้มีความเชื่อถือในความมีอยู่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าสูงสุด แต่เพราะระบบเหล่านี้ยอมรับนับถือความขลัง ความถูกต้อง สมบูรณ์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท

สายนาสติกะ มีระบบปรัชญาที่สำคัญอยู่ ๓ ระบบ คือ ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาแห่งศาสนาเซน

ปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระเวททั้งสิ้น ต่างกันก็แต่ว่าได้รับอิทธิพลจากพระเวทโดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น ปรัชญา ระบบต่างๆ ที่เชื่อถือในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่า ได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยตรง

ส่วนปรัชญาที่คัดค้านหรือไม่ยอมรับเชื่อในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่า ได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยอ้อม ปรัชญาพวกแรกได้แก่ระบบทั้งหกแห่งปรัชญาอินเดีย ส่วนพวกหลังได้แก่ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาแห่งศาสนาเซน ดังกล่าวมาแล้ว

พัฒนาการแห่งปรัชญาอินเดีย

ในประวัติแห่งปรัชญาอินเดียนั้น เราจะพบว่าปรัชญาทุกระบบ แม้ว่าจะไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันก็ตาม แต่เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ดำรงอยู่ร่วมกันกับระบบอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าปรัชญาอินเดียเป็นปรัชญาชีวิต เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีประชาชนกลุ่มหนึ่งเลื่อมใสและนำเอาแนวความคิดทางปรัชญานั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตน และถ่ายทอดให้แก่อนุชนในยุคต่อๆ มา

พัฒนาการแห่งปรัชญาอินเดียนั้น เป็นไปในลักษณะที่ต่างก็

วิพากษ์วิจารณ์โจมตีซึ่งกันและกัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นวิธีที่รักษาและเชิดชูปรัชญาของตนเท่านั้น แต่ยังทำให้มีการเคลื่อนไหวทางปรัชญาอยู่เสมออีกด้วย โดยประการดังกล่าวมานี้ วงการทางปรัชญาของอินเดียจึงไม่มีการหยุดนิ่งนับตั้งแต่กาลอันเป็นอดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเริ่มต้นด้วยการแสดงทรรศนะทางวาจาหรือคำพูด

ทรรศนะทางปรัชญาเช่นนั้นจะถูกถ่ายทอดให้แก่สานุศิษย์หรือผู้เลื่อมใสซึ่งสานุศิษย์ทั้งหลายจะทรงจำหรือท่องจำเอาไว้แล้วถ่ายทอดให้แก่ผู้เป็นศิษย์ต่อไปโดยลำดับ กาลต่อมาผู้สืบต่อปรัชญาแต่ละระบบเห็นความจำเป็นที่จะรักษาแนวความคิดทางปรัชญาในระบบของตนไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ จึงรวบรวมแนวความคิดทางปรัชญาที่ตนไว้นั้นเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า สูตร

คำว่า สูตร เป็นภาษาสันสกฤต บาลีใช้ว่า สุตตะ แปลว่าเส้นด้าย ใช้ในความหมายว่า รวบรวมเอาคำสอนเข้าไว้ด้วยกัน เหมือนเส้นด้ายที่ร้อยดอกไม้ต่างๆเข้าด้วยกันไม่ให้กระจัดกระจายไป ฉะนั้น สูตรดังกล่าวนี้ เช่น พรหมสูตรของพาทรายณะ ซึ่งแต่งอธิบายแนวความคิดทางปรัชญาแห่งคัมภีร์อุปนิษัท โยคสูตรของกนาทะ มีมามสาสูตรของไซมินิ นยายสูตรของโคตรมะ เป็นต้น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, ๒๕๓๖ : ๙๕)

สูตรต่างๆ เหล่านี้ที่แรกก็ใช้ท่องจำต่อกันมา แต่ภายหลังได้จดจารึกขึ้นไว้เป็นรายลักษณ์อักษร เพื่อเก็บรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ข้อความในสูตรต่างๆ มีเนื้อความย่อกะทัดรัด บรรจงเอาไว้เฉพาะใจสำคัญ บางที่เป็นข้อความสั้นๆ แต่อมใจความไว้มาก ยกแก่การเข้าใจสำหรับผู้ที่ยังไม่สัมพันธ์ต่อแนวความคิดนั้นๆ

กาลต่อมาคณาจารย์ของลัทธิ นั้นๆ จึงได้แต่งคำอธิบายข้อความที่กล่าวไว้ในสูตรเหล่านั้น บรรดาสานุศิษย์ของคณาจารย์เหล่านั้นต่างก็ถือเอาความหมายของสูตรตามทรรศนะแห่งอาจารย์ของตน จึงทำให้เกิดนิกายย่อยแห่งลัทธิขึ้นมากมาย

ข้อความหรือคัมภีร์ที่แต่งอธิบายสูตรนี้เรียกว่า ภาษยะ บาลีใช้ว่า อรรถกถา

เมื่อกาลเวลาล่วงไป ก็มีคัมภีร์ฎีกาแต่งอธิบายภาษยะหรืออรรถกถาและอนุฎีกาซึ่งแต่งอธิบายฎีกาเกิดขึ้นอีก นอกจากนี้ยังมีปกรณ์พิเศษซึ่งเป็นวรรณกรรมอิสระเกิดขึ้นอีก

ปกรณ์พิเศษนี้ไม่จัดอยู่ในประเภทอรรถกถาฎีกาหรืออนุฎีกาโดยตรง เป็นหนังสือที่แต่งเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสนับสนุนแนวความคิดทางปรัชญาแห่งระบบนั้นๆ พร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดทางปรัชญาของระบบอื่น ๆ ไปด้วย

โดยประการดังกล่าวมานี้ ระบบต่างๆ แห่งปรัชญาอินเดียจึงมีพัฒนาการมาเรื่อยๆ จนกระทั่งปรากฏอยู่ในลักษณะดังที่เราได้เห็นอยู่ทุกวันนี้

ลักษณะร่วมแห่งระบบต่างๆ ของปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดียแม้จะมีมากมายหลายระบบ และบรรดาระบบต่างๆ เหล่านั้น แม้จะมีหลักคำสอนสำคัญและหลักคำสอนปลีกย่อยแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม แต่กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์สำคัญบางประการซึ่งเป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ซึ่งพอจะแยกกล่าวเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่าแนวความคิดทางปรัชญามีสาระอยู่ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่อุดมการณ์ที่ตั้งไว้ได้ดีที่สุด **ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงเป็นปรัชญาชีวิต**

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเกิดขึ้นจากความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยเห็นว่าชีวิตของมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ นักคิดหรือนักปรัชญาของอินเดียจึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นไปจากสภาพที่ทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือความสุขนิรันดร ด้วยเหตุนี้ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นทุนนิยม (Pessimism) แต่ทุนนิยมใน

ปรัชญาอินเดียไม่ใช่ทุนนิยมแท้จริง เพราะมีอยู่แต่ในตอนต้นเท่านั้น จุดสุดท้ายหรือจุดหมายปลายทางปรัชญาอินเดียจบลงด้วยสุนิยม (Optimism) ทุกระบบ (สเถติ วงศ์สุวรรณ, ๒๕๔๐ : ๖๙)

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเชื่อในกฎแห่งกรรม ทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งสากลจักรวาล หรือกฎแห่งผลและผล ในลักษณะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรม ทุกระบบแห่งปรัชญาอินเดียเชื่อว่า ทำดียอมได้รับผลดี ทำชั่วยอมได้รับผลชั่ว แม้ว่าแต่ละระบบจะมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการกระทำอย่างไรดีเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่วก็ตาม

ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีทรรศนะตอกันในข้อที่ว่า อวิชชาหรืออภิปริญญาเป็นสาเหตุแห่งความติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ส่วนวิชาหรือวิทยาเป็นสิ่งที่จะทำให้หลุดพ้นจากการติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิด เช่นนั้น การติดข้องอยู่ในโลกและการท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารทำให้ต้องได้รับความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด ปรัชญาอินเดียจึงมุ่งการบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นจุดหมายปลายทาง

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า อวิชชา ปรัชญาอินเดียไม่ได้มีความเห็นตอกันทุกระบบ สิ่งที่เรียกว่าวิชาของระบบหนึ่ง อาจจะเป็นวิชาของอีกระบบหนึ่ง เช่น ระหว่างปรัชญาฮินดูกับพุทธปรัชญา ปรัชญาฮินดูถือว่าการเห็นหรือรู้ชัดว่ามีสิ่งเที่ยงแท้ไม่

เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าอาตมันเป็นวิชาหรือวิทยา ส่วนพุทธปรัชญาถือว่า การเห็นว่ามีสิ่งที่เที่ยงเช่นนั้นเป็นอวิชาเป็นต้น

บทสรุป

ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่าการบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยพิจารณาสิ่งต่างๆให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง เป็นทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่เรื่องนี้ก็เป็นเช่นที่กล่าวแล้วในข้อ ๔ คือ สภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของระบบหนึ่งอาจแตกต่างจากสภาพความเป็นจริงตามทัศนะของอีกระบบหนึ่ง (สุนทร ฦ รังษี, ๒๕๒๑ : ๖๗)

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเห็นว่าการควบคุมตนเองหรือการควบคุมจิตใจไม่ปล่อยให้เป็นไปในอำนาจของตัณหาเป็นทางที่ขจัดกิเลสหรือความเศร้าหมองแห่งจิตใจให้หมดไปได้ และเมื่อความเศร้าหมองแห่งจิตใจหมดไปแล้ว ก็จะมีบรรลุโมกษซึ่งเป็นความสุขนิรันดร

ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีความเชื่อตรงกันว่า ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงหรือโมกษะนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้และสามารถบรรลุถึงได้ด้วย การปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามวิธีที่กำหนดไว้ แต่วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น แต่ละระบบก็มีวิธีการเป็นของตนเอง นอกจากนั้นสถานะเช่นไรที่เรียกว่าเป็นสถานะแห่งความหลุดพ้น แต่ละระบบก็มีธรรมชาติไม่เหมือนกัน ฉะนั้น จึงสรุปกล่าวได้ว่า แม้ว่าทุกระบบจะมีความเห็นพ้องกันว่า โมกษะความหลุดพ้นที่เป็นไปได้ แต่ในเรื่องของวิธีการและธรรมชาติของความหลุดพ้น แต่ละระบบมีธรรมชาติไม่ตรงกัน

ลักษณะทั้ง ๗ ประการดังกล่าวมานี้ เป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ยกเว้นปรัชญาจรวากเพียงระบบเดียว เพราะปรัชญาจรวากเป็นปรัชญาวัตถุนิยมซึ่งมีแนวความคิดไม่ตรงกับแนวความคิดของระบบอื่นๆทั้งหมดของอินเดีย

บรรณานุกรม

วิธาน สุชีวะคุปต์ และคณะ, ผศ. (๒๕๓๒), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สถิต วงศ์สุวรรณค์, รศ. (๒๕๔๐), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.

สนิท สีสำแดง. (๒๕๓๘), **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ: นีลนาราการพิมพ์.

สุนทร ณ รังษี. (๒๕๒๑), **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

สุเมธ เมธาวิทยกุล, รศ. (๒๕๔๐), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (๒๕๓๓), **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (๒๕๓๖), **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.